

Retorisk analyse av dokumentaren "Et lite stykke Norge"

Oppgave: Drøft hvordan filmen forsøker å skape overbevisning med utgangspunkt i noen av følgende elementer: Argumentasjon, appellformene, disposisjon og oppbygning, visuelt og verbalt språk, sjanger.

Taleren og bakgrunn

Programskaper som taler (ikke TV-stasjonen som formidler) Erling Borgen, journalist og selverklært menneskerettsforkjemper /fredsaktivist, politisk venstreorientert.

Talerens hensikt: Filmen har søkt å beskrive dobbeltspillet som det politiske Norge under Bondevik-regjeringen var med på når det gjaldt Irak-krigen (sitat Borgen, <http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/CB9164DD88862640C125724A0043F23B>)

NRK hadde et samarbeid med Borgen og hans stiftelse Innsikt, Fritt Ord og Norsk filmfond om finansieringen. Da filmen var klar til å vises nektet NRK å vise hele filmen, pga at "viktig informasjon er utelatt, at framstillingen ikke er saklig og NRK hevder det ikke er «nødvendig bredde og relevans i valg av kilder»" (sitat Borgen, <http://www.dagbladet.no/kultur/2006/03/31/462373.html>).

TV2 bestemte seg for å sende den med begrunnelsen " Det forhindrer likevel ikke at TV 2 vurderer råmaterialet annerledes etter alt det bråket NRKs avslag medførte. Nå har all debatten og de politiske utspillene omkring filmen langt på vei nødvendiggjort at publikum får se hva spektaklet egentlig går om. Men heller ikke TV 2, forteller mine redaktører meg, kommer til å sende filmen slik den i øyeblikket foreligger. Først skal den gjennom en nødvendig redigeringsprosess, noe som ikke er unormalt når det gjelder kjøp av dokumentarer fra frittstående filmskapere" (sitat Kåre Valebrokk, <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article1273029.ece>)

Sjanger og mediet

Dokumentarfilm, definert som en filmform som har utløp fra en virkelighet.

Dokumentarfilm bærer videre arven fra fotografiet. Skal fungere som dokument og bevis (<http://no.wikipedia.org/wiki/Dokumentar>).

TV – bruk av både lyd og bilder, nærhetslogikk er ofte benyttet i nyhetsjournalistikk.

Den retoriske evidentia og den persuasio bilder skaper, beror på i alle fall 4 kvaliteter ved billedlig formidling:

retorisk nærvær; jo nærmere noe oppleves, desto sterkere vil det føles, **retorisk realisme**: Ikonisk (det ligner det som er avbildet) og har en viss form for virkelighetspreg (mimesis og imitatio, det som synes virkelig), og indeksisk (avtrykk av virkeligheten) – bildet fungerer som dokumentasjon, **umiddelbarhet**, umiddelbar overføring av informasjon og følelser i forhold til tale og skriftlig tekst, **retorisk fortetning**, forener estetisk og argumentativ påvirkning. (Kjeldsen 2004)

Filmens argumenter

1) Den forteller historien om hvordan norske mineryddere ble beordret til å bruke sin ekspertise på å rydde miner inne på USAs militærbase i Afghanistan, Bagram-basen. På folkemunne kalles denne basen, «Guantánamos sønn». Advokater som representerer Guantánamofangene, sier at Bagram-basen er langt verre. Her inne er mennesker torturert og drept, i strid med all internasjonal folkerett.

2) Rederiet Wilh. Wilhelmsen frakter våpen for USA.

3) Den avslører at vernepliktige norske soldater ble beordret til å eskortere og beskytte skip som fraktet våpen for USA til Irak-krigen. I Norge ble operasjonene i Gibraltar-stredet fremstilt som et norsk bidrag i kampen mot terror.

4) Norge lånte ut forsvarets Arthur-radarer til bruk under Irak-krigens første angrepsdager. De norske radarene peilet ut 1 500 bombemål i det Irak, der 600 000 mennesker nå har mistet livet siden USA og Storbritannia gikk til krig. Dette skjedde i all hemmelighet, bak ryggen på det norske folket og det norske stortinget.

5) Dokumentaren belyser også hva Norges største privateide selskap, Aker/Kværner, bedrev på Guantánamo-basen, der de hadde 700 ansatte. Maskinene deres ble brukt til å bygge fangebur, og selskapet hadde ansvar for flybasen og fly som landet og tok av derfra.

6) Filmen avslører at Kongsberg Defence, der staten Norge har aksjemajoriteten, leverer våpentårn som USA bruker på sine Stryker-brigader som slåss i frontlinjene i Irak-krigen.

- 1) Filmen skildrer hvordan Dyno på Hurumlandet, har fått tillatelse av det offisielle Norge til å levere høyeksplosiver til samtlige av verdens Hellfire-raketter. De brukes blant annet i Irak og i Midt-Østen av Israel.

(Kilde: Filmen/

<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/CB9164DD88862640C125724A0043F23B>)

Disposisjon og oppbygning 1

Innledning: Bilder av folketom stortingsaal med den norske riksløven på veggen, Bondevik (daværende statsminister) og andre politikere, Dronning Sonja ved åpningen av Nobels Fredssenter. Dyster/dramatisk musikk i bakgrunnen

Tale av Bondevik om "bidrag til fred inspirert av vår egen historie"
(unionsoppløsningen 1905)

Ny dramatisk musikk, bilder fra krig, barn som gråter, skadede mennesker, hus, biler, kulehull osv.

Borgen punkt 1: USAs angrep på Afghanistan i oktober 2001. Snakker om bombing i ukesvis, etterlatt over 5 millioner udetonerte miner og klasebomber.

Vitne 1 og 2: Leger som forklarer et barns skader, og som snakker om krigens harde realiteter, blod, skader, mange mineofre. Kritiserer medienes fremstilling av krigen.

Disposisjon og oppbygning 2

Borgen argument 1 (bitvis fremstilling mellom bilde og vitnebruk).

Vitne 3: Person fra Norsk Folkehjelp hevder "ingen humanitær effekt" og "veldig betenkelig at militære beskytter seg bak miner".

Vitne 4: Militær person som snakker om minerydningens formål

Vitne 5: Tidligere Guantanamofange som forteller om fæl fangetransport fra Afghanistan til Cuba.

Vitne 6: Afghansk menneskerettsforkjemper som snakker om noen som har blitt drept og at hun ikke har fått adgang til amerikanske fengsler i Afghanistan

Vitne 7: Advokat som representerer 40 fanger på Guantanamo. Hevder afghanske fengsler er verre enn G og basert på enkeltvise vitneutsagn

Vitne 8: Fange som snakker om å ha sett noen bli drept

Vitne 9: Norsk Isaf-leder, oberst, kjenner ikke til tortur/drap, kan ikke si noe om norske militære operasjoner

Vitne 10: Kan ikke si noe om norske ISAF-styrkers jobb på Bagrambasen

Avslutning av argument 1, krigsbilder. Øvrige argumenter i filmen er bygd opp på samme måte.

SPRÅK

Kontrastbruk.

Det er mye kontrastbruk i filmen. Nesten hele filmen og argumentasjonen kan sies å bygge på kontraster. Noen av kontrastene bygger på visuelle virkemidler andre på verbale, og atter andre bruker begge virkemidlene for å skape kontrasten. Vi skiller ikke spesifikt mellom de ulike typene her.

Vi har sett på kontrastbruken i filmen fordi vi mener at filmen i stor grad bygges opp av kontraster. Kontrastene gjør at filmen blir en ganske ensidig fremstilling av det gode mot det onde, og det er slik filmen kan sies å forsøke å skape overbevisning. I det filmen begynner blir man kastet inn i bilder av bombing i kontrast til bilder av et såret barn. Det er ikke tvil om hvem "side" det forventes at man skal ta. Mye av overbevisningen kan altså sies å søkes gjennom kontrasten det gode mot det onde, der filmskaperen representerer det gode.

Her er noen av de kontrastene filmen bruker for å overbevise seeren:

- 1) Norge som fredsnasjon i kontrast til Norge som krigsnasjon. Hele filmen kan sies å spille på denne kontrasten. De andre kontrastene er i stor grad en del av denne kontrasten
- 2) Tittelen i filmen kan sies å spille på en kontrast. Et slagord for Freia melkesjokolade, det norske av det norske brukes som tittel for dokumentaren. Kontrasten ligger i at dette handler om Norge som krigsnasjon. Kontrasten kan sies å spille på den norske nasjonalfølelsen og selvforståelsen.
- 3) Krig som spillstrategi og bilder av bomber, kontrast til bilder av skadde og lidende.
- 4) Aker vinner pris på gullfisken, god stemning, kontrast til Aker som største

- privat aktør på Guantanamo basen på Cuba (torturfengselet).
- 5) Reklame for våpen, teknisk, våpenets fordeler, i kontrast til Libanon 96 bilder av av skadde og fortvilte, trist musikk (Her også en annen kontrast da han snakker om at Hellfire produsers på Hurum mens disse bildene vises).
 - 6) Bombe som skader i kontrast til fornøyde amerikanske soldater.
 - 7) Bondevik sier han tar avstand fra bombingene av Palestina, i kontrast til argument om at Norge sendte Hellfireraketter som ble brukt der.
 - 8) Kirke-Norge synger for fred, bilder av demonstrasjon for fred der biskop Gunnar Stålsett snakker om fred, kontrast til snakk om angrepene på Afghanistan og Irak, bilder av bomber og Bush som snakker om krig.
 - 9) Musikken er et viktig virkemiddel i filmen, og filmen gjør bruk av kontraster også i musikkbruken. a) Først i trist og melankolsk musikk der man ser bilder av skadde og sårede, i kontrast til trommer og mer fryktskapende musikk i bilder av bombing og skyting. b) Nesten hele filmen inneholder musikk, men musikken stopper opp mellom hvert avsnitt og når navnene på de som ikke ønsket å uttale seg vises. Gjør at man får det med seg, ekstra konsentrasjon når musikken stopper. Viktig fordi det faktum at disse menneskene ikke ville uttale seg brukes som et aktivt virkemiddel i filmen.
 - 10) Norske soldater/ norsk militære som på den ene siden blir roset av amerikanere for arbeidet de har utført og på den andre siden blir de indirekte kritisert av Borgen. Det samme gjelder for det arbeidet Aker Kværner har gjort på Guantanamo basen, der igjen de blir roset av USA og samtidig kritisert av Borgen for at de indirekte har bidratt til tortur av fanger, som igjen er brudd på menneskerettighetene.

Filmens forsøk på å skape overbevisning gjennom appelformene: ethos, pathos og logos

Ethos: Troverdighet

Troverdigheten forsøkes skapt allerede innledningsvis i filmen. Den viser filmklipp av en tom stortingsaal, satt til dyster musikk. Seeren blir umiddelbart gjort oppmerksom på at dette ikke er en lystig film, og temaet blir tydeliggjort av et raskt klipp til en "plakat" med teksten: "Kampen mot terror". Det hele er gjennomført i en rolig, alvorlig tone. Filmen gjentar denne "plakat"-fremvisningen, med lydeffekten (ikke-lyd), for hvert nye tema som blir tatt opp.

Her fungerer både tekst, bilde og lyden av ingen lyd som en forsterker og forankring av budskapet. Dette virkemiddelet er brukt for å vise til filmens at denne filmen er seriøs, og troverdig. Men ved gjentakelsene av dette gjennom hele filmen, kan det kanskje oppfattes som *for mye*? Blir troverdigheten gjennom dette heller svekket?

Filmen bruker intervjuobjekter/vitner som fremstår som troverdige for å bygge opp ethos. Eksempelvis: overlegen ved Emergency-sykehuset for krigsskadede i Kabul, som snakker om krigens ofre (se for deg at det var f.eks Dorthe Skappel som var blitt intervjuet om det samme?), lederen for mineseksjonen i Norsk Folkehjelp (Per Nergaard) som blir intervjuet angående norske soldaters arbeid med å rydde minefelt på to amerikanske baser. Advokat Clive Stafford Smith, blir intervjuet om sine klienters erfaringer med opphold på Guantanamo og Bagram. Vitnene har sannsynlig kunnskap om sine fagområder, og som seer/tilhører virker deres utsagn sanne og troverdige. Det som kan tenkes å bringe troverdigheten ned, er at vi som tilhørere/seere nesten aldri får høre spørsmålet som er blitt stilt. Dette gjør at man kan bli skeptisk til filmens metoder. Hva har egentlig Borgen spurt om? Hvorfor får vi ikke høre spørsmålene? En ser at de vitnene som støtter opp under hans argumenter har fri tale mens den motstående part blir spurt kritiske spørsmål som gir svar som styreker Borgens sak.

Filmen søker å skape overbevisning gjennom å vise til aktører som ikke ville delta i dokumentaren. Kjell Magne Bondevik (tidl statsminister), Kristin Krohn Devold (tidl forsvarsminister), Kjell Inge Røkke for Aker Kværner har alle meddelt at de ikke vil la seg intervju. Filmen bruker igjen "plakater" for å vise hvem som har takket nei til å delta i dokumentaren. Som virkemiddel kan dette virke styrkende for filmens troverdighet. Filmen fremstår som en sannhets-søker og deltagerne som ikke vil delta fremstår som at de har noe de vil skjule. Man kan stille seg spørsmålet: Det er underlig at forsvarsministeren ikke vil svare på spørsmål angående militære

anliggende? Og heller ikke statsministeren? Hva skjuler de for oss?

Overbevisning blir også forsøkt skapt i noen tilfeller, ved å svekke motpartens troverdighet, som i intervjuet med konsernsjef for Wilhelmsen. Skaug blir spurt om det fantes amerikanske soldater om bord i noen av deres båter når krigsmaterialet blir fraktet til Kuwait. Til dette svarer Skaug at "det er ikke amerikansk personell om bord i våre båter". I øyeblikket etter er det klippet til et bilde av en amerikansk soldat, utstyrt med gevær, om bord på Faust, som er en av Wilhelmsens båter.

Fortellerstemmen (Borgen) forteller at Skaug senere kom tilbake med at han hadde blitt feilinformert av sin amerikanske samarbeidspartner. På denne måten kan det sees som om filmens troverdighet styrkes (de gravde jo frem sannheten, mens selveste konsernsjefen ikke visste hva som foregikk på eget skip) Dette blir ytterligere forsterket av bilder fra en artikkel i The National Guard, som forteller om de amerikanske soldatene om bord Faust.

Borgen skaper med sin egen person ethos for filmen. Han har lang fartstid som journalist i Nrk, som i seg selv kan sees som en institusjon med ethos. (oppfattes av mange som en institusjon med integritet) Men med Bernanders avvisning av filmen, og gjennom en del mediers tvil til filmens journalistiske kvalitet, svekkes Borgens troverdighet kraftig.

Borgen bruker argumentene (logos) for å fremme sin egen ethos. Virkemidlene brukes for å belyse hans argumenter ytterligere. Bruken av dokumenter, bilder, musikk og vitneuttalelser hjelper fremleggingen av argumentene slik at vi lett skal forstå hva som er riktig og hva som er galt. Musikken er med på å underbygger argumentene i en positiv eller negativ retning.

Kontrastbruken får frem de store forskjellene mellom Borgens ståsted og «motstanderens» ståsted.

Pathos: Medfølelse og identifisering

Def: En mobilisering av publikums følelser for å overbevise dem om ditt standpunkt.

Borgen bruker pathos som et sterkt virkemiddel i dokumentaren. Argumentene blir

belyst ved å appellere til seerens følelser. Ved å bruke kontraster, musikk og sterke bilder fremmer han sitt synspunkt gjennom dokumentaren. I de første minuttene av filmen skapes det pathos ved å vise filmklipp av jagerfly som letter, bomber som faller. I neste bilde er det barn på sykehuset i Kabul som er blitt skadet av bomber. Her settes seeren umiddelbart til et emosjonelt sted. Ingen liker synet av skadde barn og filmen spiller på flere spekter ved å bringe fram både medfølelse og sinne fordi barn er blitt ofre, og frykten for krig, som er noe de aller fleste er redde for. På denne måten får filmskaperen fram sitt synspunkt, samtidig som seerne henført til hans ståsted i saken. De "onde" slipper bomber over sivile mål, og filmskaperen viser bombenes avskyelige virkelighet.

Nasjonalfølelse. Nordmenn vil gjerne se Norge som en fredsnasjon og en fredsbygger. Med filmens påstander om at norske selskaper medvirker i våpenproduksjon, frakt av våpen og bidrag til oppbygning av fangeleirer hvor det etter filmens utsagn blir utført tortur, blir denne oppfattelsen rystet. Det at en ser norske flagg på den årlige våpenmessen og like etterpå det amerikanske får en et annet syn på Norge enn bare en fredsnasjon. Har vi blitt lurt? Er det andre ting som holdes skjult for oss? Hvorfor får vi ikke vite sannheten?

Sinne forsøkes fremkalt av filmskaperen når det vises et amatør-filmklipp av smilende og leede amerikanske soldater som på avstand er vitner til at en amerikansk Hellfire-rakett treffer en bydel i Najaf i 2004 "Det var en innertier", "Det føles godt å være amerikansk", "Denne var mye kuulere enn den igår".

For å forsterke pathos er auditivt språk aktivt brukt i filmen. Når bildene av de skadde barna vises, er det lagt på dyster piano-musikk som befester inntrykket av det tragiske ytterligere. Lyden av langsomme, trommeslag hver gang filmen går over til et nytt tema, forankrer emnets alvor. Og når avsnittet om Aker Kværner avsluttes benyttes det en slags ironisk, nesten lystig musikk som kontrast til alvoret i at selskapet påståes å produsere deler til våpensystemet MLRS, som brukes i klasebomber. Stillheten når plakaten som forteller seeren om hvem som ikke ville la seg intervju, eller delta i filmen er et annet auditivt virkemiddel.

Gjenkjennelseeffekten av musikken ved at den brukes om igjen til lignende klipp gjennom hele dokumentaren gjør at en blir guidet til å skjønne hva som er bra/dårlig og sant/usant.

Dokumentaren er fylt av virkemidler som er med på å fremme både ethos, pathos og logos. Bruken av pathos der en spiller på følelsene er her veldig fremtredende ved at visuelle og auditive virkemidler brukes aktivt og strategisk. Dokumentaren gir mye informasjon men den gir desto mer en følelse. Etter å ha sett filmen for første gang er det følelsen av å ha fått vite en sannhet man ikke var klar over fra før som for mange blir den følelsen man sitter igjen med. En husker ikke nødvendigvis alle argumentene men man sitter igjen med en følelse av hvem som er gode og hvem som er onde.